

MILIEU EN VISSERIJ: NOOD AAN EEN SAMENLEVINGSCONTRACT MET TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

Hans Polet, Ronald Fonteyne en Jochen Depestele

CLO Departement Zeevisserij, Afdeling Technisch Visserijonderzoek
Ankerstraat 1, B-8400 Oostende, België

Inleiding

Visserij is een belangrijke economische activiteit in kustgebieden. In de NO Atlantische regio van de EU zijn zowat 60.000 vissersvaartuigen actief, met een gezamenlijke aanvoer van 4,5 miljoen ton vis, schaal- en schelpdieren. De rechtstreekse tewerkstelling bedraagt bijna 200.000 vissers, en aan de visserij zijn ook belangrijke economische nevenactiviteiten verbonden. Voor de kustgemeenschappen is de visserij ook erg belangrijk vanuit socio-cultureel oogpunt.

Met meer dan 30 gequoteerde vissoorten en een grote variatie aan visserijmethodes en types vaartuigen, is de NO Atlantische regio een complex geheel om te beheren. De problematiek wordt duidelijk uiteengezet in het Groenboek van de Europese Commissie (EC), waarin onomwonden wordt gesteld dat het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) gefaald heeft. Heel wat visbestanden staan onder zware druk en soorten zoals heek en kabeljauw zijn aan een herstelplan onderworpen. Er wordt algemeen aanvaard dat de visserij-inspanning in de Europese wateren te hoog is. Vele vistuigen zijn niet selectief genoeg en het gemengd karakter van de meeste visserijen geeft moeilijkheden bij het beheer. Het opleggen en controleren van technische maatregelen is problematisch. Bovendien mist de visserijsector economische stabiliteit en rendabiliteit, en loopt de tewerkstelling terug.

Een waaier aan studies heeft duidelijk aangetoond dat de visserij het mariene leefmilieu grondig kan verstoren: bodemstructuren worden verstoord of vernietigd, het mariene milieu verarmt (biomassa wordt onttrokken aan de zee en de biodiversiteit neemt af), en de verhoudingen tussen soorten worden gewijzigd (sommige soorten zijn vrijwel verdwenen, terwijl andere sterk in aantal zijn toegenomen). De verstoring is niet beperkt tot het leven in het water, maar de gevolgen zijn ook merkbaar daarbuiten, bvb. in zeevogelpopulaties.

De zgn. "roadmap" van de EC over de hervorming van het GVB laat er geen twijfel over bestaan dat er ingrijpende maatregelen zullen volgen, niet alleen gericht op het behoud van gezonde visbestanden, maar ook op de instandhouding van de biodiversiteit en het terugdringen van de milieu-impact. Er zijn weinig visserijmethodes die geen negatieve milieu-impact hebben. Vissen met staande netten bvb., is op het eerste zicht een interessante methode omdat het vistuig erg selectief is. Staande netten hebben echter ook een slechte reputatie door de bijvangsten aan zeezoogdieren en het zgn. "ghost fishing". De beugvisserij heeft dan weer het nadeel zeevogels, zeeschildpadden en haaien bij te vangen. Tweelingnetten worden soms naar voor geschoven als milieu-

vriendelijk alternatief voor de boomkor, hoewel niet aangetoond is dat dit type vistuig minder milieu-impact zou hebben. Hoe dan ook kunnen we stellen dat bodemsleepnetten, waaronder de boomkor, bovenaan staan in de lijst van milieuonvriendelijke visserijmethodes.

Sleepnetvisserijen zijn zeer efficiënte visserijmethodes, maar hebben tegelijk ook een aantal typische problemen: het gemengde karakter van de vangsten, de milieu-impact en de ongunstige kostenstructuur. Het is van belang dat de visserijsector dit onder ogen ziet en werk maakt van een langetermijnplanning die inspeelt op de meest waarschijnlijke toekomstige vereisten voor een duurzame visserij. Een gebrek aan visie en daadwerkelijke actie kan ernstige gevolgen hebben. Een goed voorbeeld hiervan is de drijfnetvisserij in Europa. Deze visserij werd binnen de EU op zeer korte termijn verboden, zonder voorafgaandelijk geplande reconversie van de vloot, zodat er weinig tijd was om te herstructureren. Hetzelfde kan gebeuren met andere visserijmethodes die een slechte reputatie hebben. Dit heeft vooral voor eenzijdig georiënteerde vloten zware gevolgen.

Soortselectiviteit van sleepnetten

Het eerste en meest acute probleem is het gemengde karakter van de sleepnetvisserijen. Doordat meerdere vissoorten samen in het net terechtkomen, is afzonderlijk beheer van visbestanden, soort per soort, in principe onmogelijk. Nochtans worden de TACs (Total Allowable Catches) opgelegd voor de vissoorten afzonderlijk. Dit kan leiden tot situaties waarbij perfect marktwaardige bijvangstvis terug over boord moet worden gegooid omdat het quotum uitgeput is. De overlevingskansen van deze vissen zijn zo goed als nihil. Dit is frustrerend voor de visser en helpt het visbestand helemaal niet vooruit.

Een goede oplossing in een dergelijke situatie is het gebruik van selectief vistuig. Het belang van selectief vistuig kan geïllustreerd worden aan de hand van de in Schotland ontwikkelde "separator trawl" (een bordennet met horizontaal scheidingspaneel). Dit vistuig werd begin de jaren '90 uitgetest voor de scheiding van enerzijds kabeljauw, en anderzijds schelvis en wijting. Daar slechts een gedeeltelijke scheiding werd bekomen, bleek dit vistuig niet aanvaardbaar voor de sector, en werden de experimenten stilgelegd. Door het herstelplan voor kabeljauw, krijgen de voor Schotland belangrijke wijting- en schelvisvisserij momenteel steeds meer beperkingen opgelegd. Een selectief vistuig dat kabeljauw laat ontsnappen, zou toelaten dat deze visserij kan blijven doorgaan. Het Schotse visserij-instituut is nu weer sterk aan het investeren in de "separator trawl". Blijkbaar is de bereidheid er nu wél om een zeker verlies aan schelvis en wijting en een hoop praktische problemen erbij te nemen, om af te geraken van de beperkingen omwille van de kabeljauwbijvangsten.

Hetzelfde probleem stelt zich in zekere mate ook voor de boomkorvisserij. De EC is het zgn. MTAC of "mixed fisheries" model aan het ontwikkelen, dat de toekomstige verdeling van de quota sterk zal beïnvloeden. De bedoeling is om de inspanningen ter bescherming van visbestanden onder druk, te verdelen over alle visserijen die deze soorten bijvangen. Zo kunnen bvb. tongquota voor de boomkorvisserij worden beperkt

omdat kabeljauw bijgevangen wordt. De boomkorvisserij kan ook met gesloten gebieden geconfronteerd worden, zoals recent in de Ierse Zee voor de bescherming van kabeljauw, ondanks het feit dat de toestand van de échte doelsoorten van deze visserij gezond is. Een aantal types selectieve vistuigen, elk gericht op een beperkt aantal doelsoorten, zou de visserij minder afhankelijk of zelfs helemaal onafhankelijk maken van beperkingen op andere soorten. Visbestanden zouden veel efficiënter kunnen worden beheerd en de visserij-inspanning aangepast aan de noden van de afzonderlijke bestanden.

Het voornaamste probleem met opgelegde technische maatregelen die vistuig selectief maken is echter dat ze vrij makkelijk omzeild kunnen worden en dat de controle moeilijk is. De kans is dan ook reëel dat in de toekomst steeds meer zal worden gewerkt aan een visserijbeheer gebaseerd op visserij-inspanning. Het gevolg is dat de productie van gezonde visbestanden niet optimaal zal kunnen worden uitgebaat. Daarom zou de sector hier niet aan de zijlijn mogen blijven staan en moet, in samenwerking met de overheden, actief worden gezocht naar haalbare selectieve aanpassingen aan het vistuig. De visserijsector zal hier moeten bewijzen dat hij een betrouwbare partner is in het visserijbeheer, en een degelijke zelfcontrole speelt daarin een sleutelrol.

Milieu-impact

Een tweede probleem dat de toekomst van een aantal visserijen bedreigt, is de milieu-impact veroorzaakt door het vistuig. Het beperken van de impact wordt een steeds belangrijker beleidsthema. Waar het GVB tot op heden vooral gericht was op het beheer van afzonderlijke visbestanden, zal in de toekomst het marien ecosysteem meer en meer als een geheel worden beheerd. Een gezond marien milieu is een noodzakelijke voorwaarde voor gezonde visbestanden en voor een duurzame visserij. Dit is de kern van de zgn. ecosysteembenadering van de visserij (EBV), die in de toekomst het visserijbeheer zal bepalen. De implementatie van de principes van de EBV is al in die mate concreet, dat de EC in haar biodiversiteitsplan gesteld heeft dat tegen 2010 concrete stappen moeten ondernomen zijn om de neerwaartse trend in biodiversiteit minstens te stoppen en zo mogelijk om te keren.

Het Departement Zeevisserij (DvZ) doet al sinds het begin van de jaren '90 onderzoek naar de milieu-impact van de visserij en naar mogelijke technische aanpassingen aan het vistuig om die impact in te perken. Zo kan bvb. een "drop-out venster" of "schelpentrape" in de boomkor de bijvangst aan bodemfauna met driekwart verminderen. Binnen het kader van het project Innovatiecentrum Duurzame en Ecologische Visserij (IDEV), zal in 2005 een commercieel vaartuig uitgerust worden met een boomkor voorzien van een aantal selectieve en milieuvriendelijke aanpassingen. Het is de bedoeling dat dit vaartuig een jaar lang met dergelijk vistuig zal vissen. Dit zou kunnen leiden tot een meer aanvaardbare boomkor, die beter past binnen de EBV. De visserijsector moet ook hier een actieve rol spelen. Op korte termijn zal voor sleepnetten moeten worden gezocht naar aanpassingen die de bodemverstoring verminderen en die de bijvangsten aan niet commerciële vissen en ongewervelden (bvb. krabben, zeesterren, schelpdieren) tot een minimum herleiden.

Hoe dan ook is te verwachten dat een aantal visserijmethodes op termijn zullen worden geweerd. Hierbij is het van belang dat het sentiment van de publieke opinie niet de voornaamste drijfveer is. Gegronde wetenschappelijke argumenten, zowel biologisch, ecologisch, technisch als socio-economisch, moeten de basis vormen van een lange-termijnplanning die de structuur van de vloot en te gebruiken visserijmethodes moet sturen. Visgronden kunnen worden ingedeeld volgens hun ecologische waarde en specifieke kwetsbaarheid. Het toelaten van de boomkorvisserij in een ecologisch waardevol gebied als de Waddenzee, is nog moeilijk te verdedigen. De Zuidelijke Noordzee daarentegen, is een gebied dat van nature al sterk verstoord is, met sterke stromingen en dynamische zandbanken. De boomkorvisserij met een aangepaste boomkor is daar beter te verdedigen. Staande netten moeten dan weer geweerd worden in gebieden en seizoenen met grote dichtheden aan zeezoogdieren. Zo kan voor elk type vistuig een ecologisch profiel worden opgemaakt dat het gebruik ervan moet sturen. Een goede kennis van het mariene ecosysteem en een goede monitoring van de vangsten moet de basis zijn van een dynamische indeling van de zeegebieden en de visserijmethodes die er kunnen/mogen gebruikt worden.

Concurrentiepositie

Als derde pijnpunt zijn er ook economische factoren die de toepassing van een aantal visserijmethodes bemoeilijken. Zo legt het hoge brandstofverbruik en het verbruik aan materialen in de sleepnetvisserij een hypotheek op de toekomst. De onzekerheid over de prijsevolutie van brandstof en materialen, en vooral de volatiliteit van de prijzen kunnen de bedrijfsvoering in de visserij sterk bemoeilijken. De sector moet deze problematiek onder ogen zien en moet werk maken van een langetermijnplanning die deze factoren in rekening brengt. Alternatieve visserijmethodes, die minder afhankelijk zijn van deze grondstoffen, kunnen hier een uitweg bieden. Daarom is het van belang dat de toepasbaarheid van alternatieve visserijmethodes in de Belgische situatie wordt bestudeerd. Dit gebeurt binnen het project IDEV op het DvZ, wat moet leiden tot een aantal concrete voorstellen voor alternatieve visserijmethodes. Deze zullen op hun economische en ecologische kwaliteiten geëvalueerd worden. Eventueel kunnen daarbij ook sociale factoren in rekening gebracht worden. De meest haalbare alternatieven moeten vervolgens gepromoot en door het beleid gestimuleerd worden.

Milieuvriendelijke visserijmethodes kunnen ook gelinkt worden aan een groen label, wat hun concurrentiepositie kan verbeteren. Nu al zijn er verschillende visserijen die een eco-label bekomen hebben. Zo zagen Britse haringvisserij de prijs met 50% stijgen na het bekomen van het eco-label. Ondertussen wordt ook een aanvraag behandeld voor een eco-label voor de warrelnetvisserij op tong in het Engels Kanaal. De Belgische visser moet er zich van bewust zijn dat een gebrek aan aandacht voor deze evolutie zijn concurrentiepositie zal verzwakken.

Algemeen kunnen we stellen dat de visserijsector nood heeft aan een langetermijnstrategie voor wat betreft vlootstructuur en te gebruiken visserijmethodes. De sector moet hierbij niet wachten op initiatief vanuit de Europese instellingen, want die lijken de handen vol te hebben met het oplossen van acute problemen zoals het herstel van een

aantal visbestanden en het verminderen van de visserij-inspanning. De sector moet een visie ontwikkelen om toekomstige problemen aan te kunnen en die kan best kaderen in een masterplan voor de ganse NO Atlantische regio. Samenwerking tussen de visserij-sectoren over de landsgrenzen heen kan de efficiëntie van het veranderingsproces verhogen.

Besluit

Een aantal visserijmethodes, vooral de sleepnetvisserijen, wordt geconfronteerd met problemen die een hypotheek leggen op de toekomst van de vloten die deze methodes toepassen. De lage soortselectiviteit van sleepnetten zorgt voor gemengde vangsten, waardoor de visserij met meer beperkingen wordt geconfronteerd dan strikt noodzakelijk is. De slechte reputatie van een aantal visserijmethodes omwille van hun milieu-impact, kan verdere beperkingen met zich meebrengen, en kan zelfs leiden tot een verbod. De kostenstructuur en een gebrek aan visie wat betreft ecologische labeling kan de concurrentiepositie van deze visserijen in het gedrang brengen.

De ontwikkeling van soortselectief vistuig is een eerste stap voor de korte termijn, die visserijen minder onderhevig moet maken aan beperkingen opgelegd door problemen met niet-doelsoorten. Het milieuvriendelijker maken van vistuig op middellange termijn is nodig om de visserijen conform te maken met de ecosysteembenadering van de visserij, die de kern zal worden van het toekomstig visserijbeleid. Ten slotte moet op lange termijn gezocht worden naar haalbare alternatieve visserijmethodes met lage uitbatingkosten en mogelijkheden voor het behalen van groene labels. Deze veranderingsprocessen moeten deel uitmaken van een visie vanuit de sector en een lange-termijnstrategie voor de sector. Het Departement Zeevisserij kan hierin zeker een rol spelen, en heeft al een aantal projecten lopen die inspelen op deze problematiek.

Informatiebronnen

Het Groenboek van de Europese Commissie over de Gemeenschappelijk Visserijbeleid is te vinden op de website europa.eu.int/comm/fisheries/greenpaper/green1_nl.htm

De "roadmap" bij de geplande hervorming van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid is terug te vinden op de website europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/pub_nl.htm